GLASUL MINORITĂȚILOR

Anul III Luna Iulie – Aug. – Sept. 1925 Nr. 7 – 9

La balul studenților bătrâni.

Prea stimate Domnule Redactor,

Subsemnatul în vârsta de 76 ani, fost director de bancă, fost advocat și fost gospodar, deci acum numai „fost“... Cu toate acestea să-mi permiteți a vă ruga, să-mi publicați în coloanele revistei politice a dv. convorbirea, ce am avut la foarte reușită întâlnire a studenților din Satumare.

Eram trecuți deabinele peste miezul nopții, la colțul unei mese rămăsesem numai doi, cu un prieten gr. cat. ieșit din aceeaș școală, și povesteam.

Ce zici la întâlnirea aceasta? La zelul, la solicitudinea, la insuflețirea și la rezultatul acesta? Așa ceva încă n'a văzut Satumare.

— Așa e și precum știi, la aceasta am contribuit și eu.

— Adevărat; pentru a-mi exprima admirația nu pot decât să citez cuvintele unui mare fiu al istoriei noastre: „Mă închin în fața mărirei națiunii“. Și eu văzând acest rezultat, nu pot exprima mai bine, mai fidel, ceeace simtesc, decât că „mă închin în fața simțului de jertfă al societății“.

— Așa e! Insuflețirea societății e fără de pereche. Dar toate acestea sunt zadarnice, fără rost.

— Nu se poate!

— Măcar că așa e! Să vorbim puțin de situația noastră. Și am vorbit; el vorbea.

— România de ieri, așa numitul regat, din punct de vedere național și religios a fost un stat unitar. După război s'a mărit de trei ori în teritoriu și a mai primit o treime populație, ce nu e românească și nu e pravoslavnică.

— Bărbații noștri de stat obișnuiți cu statul unitar nu au avut în vedere Austria poliglotă sau organizația asemănătoare

a statului ungar, ci statul unitar, înrudit, francez. Noul stat trebuie făcut unitar cu ori şi ce chip. S'a prefăcut în principiu unificarea naţională şi religioasă şi astfel s'a fixat: Minoritatem delendam esse (Minorităţile trebuesc distruse).

— E o minciună că acest principiu ar fi şi programul unui singur partid, în opoziţie cu acela al celorlalte. Nu amice, — acesta e principiu dominant dela care nu se poate abate nici un partid căci altfel ar fi timbrat de trădător de patrie. Aceasta aşa este şi nu e altcum. Pentru executarea acestui program, istoria fostei voastre patrii ofere mijloace. Îţi aminteşti de Kollonits, politicianul iezuit, la a cărui propunere guvernul austriac pentru înfrângerea poporului maghiar, a adoptat principiul: „Faciam Hungariam captivam, postea mendicam, deinde catholicam". Pe acest drum merge campania pentru înfrângerea minorităţilor.

„Catholicam!" — Ai cetit articolul 8 din Constituţie care prevede: „religia dominantă este cea ortodoxă gr. or.", cea unită românească e de categoria a doua, iar celelalte, cea catolică, protestantă, mozaică sunt toate confesiuni de categoria a treia. Ai cetit, că au luat biserici gr. cat. şi rom. cat. pentru scopurile bisericei ortodoxe? Ai cetit cum zidesc din impozitele încassate dela minoritari de altă religiune biserici şi pe titlul statului, şcoale ortodoxe? Aceasta e interpretarea practică a religiunei dominante şi a acelora de categoria a treia.

„Mendicam". Aceasta înseamnă ungureşte cerşitor. Acest scop îl serveşte reforma agrară. Aceasta nu se va termina atâta timp, cât nu se va atinge scopul.

„Captivam". Aceasta înseamnă subjugare. Dar e lege internaţională şi un vechiu adevăr, că: Vae victis! Aşa e, că-i foarte natural, ca ungurii aici, germanii colo, iar slavii şi aici şi colo să fie măturaţi din funcţiile publice? Şi astfel cei ce au fost domni, — sunt şi vor fi slugi. Clasa inteligentă nu trebue numai înlăturată, ci şi casată. Acest scop îl serveşte legea instrucţiei şcolare azi în vigoare, la care nici nu mai trebuia adăugată legea nouă a lui Anghelescu. De aceia spun că e inutilă şi fără scop ori şi ce sforţare a minorităţilor pentru menţinerea şcoalelor lor. „Minoritam delere" acesta e scopul şi faţă de acesta nu e admisibilă o cultură minoritară.

— Sistemul şcoalei de azi deschide posibilitatea, ca să nu fie admis la universitate copilul nici unui minoritar. Pentru aceasta e examinarea pe regiuni, sistemul bacalaureatului şi acela al

examenului de primire la universitate. Examenul de clasă selecţionează $^3/_5$ dintre elevi, examenul de bacalaureat încă $^1/_5$ iar acela de admitere la universitate restul. Dar nu vedeţi Dvoastră cum stă scris deasupra uşei sălii de examen, inscripţia pusă de Dante deasupra infernului său: „Lasciate ogni speranza!" Minorităţi! Abandonaţi ori şi ce speranţă!

— Iată exemplul de aici din loc. *În această şcoală a voastră eu am luat bacalaureatul la timpul său cu alţi patruzeci. Acum s'au prezentat 15. Din aceştia au căzut la examenul de clasă 9, deci $^3/_5$. La bacalaureat de vor trece cu chiu cu vai 3, la examenul de admitere la universitate cu chin cu vai (mai mult cu chiul) va trece unu. Pe acesta însă îl va goni din universitate atmosfera antisemită.*

— Dragă amice! Cel ce nu vede acest lucru, e orb. Aceasta aşa e. Ba îţi spun mai mult: aceasta aşa trebue să fie, fiindcă scopul fixat, unificarea naţională şi religioasă nu se poate atinge altfel.

Pentru aceea zic, că aceasta admirabilă însufleţire e inutilă şi fără rezultat. Nu e aşa, că am drept?

In ce priveşte faptele, ai drept — i-am răspuns fără ezitare — dar scopul propus totuş nu se va realiza, pentrucă îi lipseşte dreptatea. Dreptatea e vecinică, face parte din dumnezeire, aceea cu puterea nu se poate stânge, nu se poate întuneca. Iar aceea e un adevăr natural, că tot omul are drept la limba sa maternă şi la cultura în limba maternă. Fără de aceasta e zadarnic şi fără rost orice sistem. A căzut sistemul lui Kollonics, deşi era susţinut de surghiun şi guilotin. A căzut şi sistemul lui Haynau deşi acela s'a început cu spânzurătoare. Nu-şi va ajunge scopul nici acest sistem de guvernare, pentrucă se împotriveşte legii fundamentale a naturii, dreptăţii vecinice.

Se făcea ziuă. Ici colo dispăruseră stelele. Ambii ne-am ridicat.

— Vezi, am zis eu, acesta e adevărul. Răsare soarele, soarele dreptăţii. Aceasta e o lege naturală, care nu se poate împiedeca. Galilei chinuit la moarte prin inchiziţie a negat, ce-i drept, adevărul legilor naturale, dar totuş a dat cu piciorul: „eppur si muove". Şi eu zic: însufleţirea, acţiunea, solicitudinea noastră, pentru limba, pentru şcolile noastre, pentru legea noastră, nu va fi fără rezultat. „Eppur si muove". Suntem, rămânem şi vom fi cetăţeni români credincioşi, dar cu limba maghiară, cu cultura maghiară.

Iosif Nagy.

La declarația d-lui Petrescu, ministru la Berna.

De **Dr. Elemér Jakabffy.**

D-l Nicolae Petrescu-Comnen, ministrul nostru la Berna, se dovedește de un politican foarte zelos. Când domnii miniștrii dela București sunt cam obosiți la aranjarea chestiilor minoritare și nu-și deranjează viligiatura cu asemenea fleacuri, se prezintă el, diplomatul, ca prin minunatele sale declarații să producă nițică viață în sezonul de crastaveți.

Firește, noi cu toată exactitatea ținem evidență despre manifestările D-lui Petrescu și așa suntem în situația plăcută de a-i reaminti și cele din anul trecut.

Acum anul, d-l ministru nu pe noi ne-a amenințat, ci presa elvețiană, mai bine zis viața publică și economică din Elveția, afară de aceasta a mai făcut ceva, la ce nu voim să-i spunem pe *nume*.

Asupra acestor lucruri am primit știri din abudanță în Nr. din 1 Sept. al gazetei *Vaterland* din Luzern și în Nr. din 5 Sept. al ziarului *Schaffhauser Zeitung*, cu toate că și celealalte gazete din Elveția s'au ocupat de ele pe larg.

Vaterland scrie următoarele:

Agentia telegrafică a reprodus Sâmbătă un comunicat al „cercurilor oficale" române, pe care noi numai decât l-am aruncat în coș, până când alte ziare i au dat onoarea de a-l publiaa. După ce astfel totuș a văzut lumina acest document, acum îl fixăm noi, iacă-l:

„Unele ziare din Elveția au publicat știri alarmante asupra unor comande importante, făcute de guvernul român la industria elvețiană, dar asupra cărora totuș în ultimul moment a decis, că le dă Belgiei și Italiei. In chestia aceasta se dă urmatoarea explicație:

Guvernul român a început o întreagă serie de cumpărări de vite în Elveția și spre acest scop a preliminat 100 milioane. Tot așa, în conformitate cu noile legi, votate în Iunie, asupra eletrifierii căilor ferate, a decis, ca marile comande necesare la aceasta să le facă la firme din Elveția. Dar de o vreme încoace anumite gazete Elvețiene dovedesc față de România o ținută atât de puțin amicală, încât trebue să recunoaștem, în unele cercuri competente dela București s'a sulevat ideea, dacă n'ar fi motivat, a face aceste comande cu preterarea Elveției, în Austria, Belgia, Franța și Italia. Cu toate acestea, până acum cercurile competente caută să asigure aceste comande pentru Elveția."

Scurt: Românii vor să facă presiune asupra presei cu aceea, că amenință

Elveţia cu preferare la comandă. O fac cu deosebire cu scopul, ca ziarele să nu-şi cedeze coloanele pentru problemele minorităţilor române.

De fapt am fi surprinşi de cutezanţa cercurilor române, dacă nu am şti, ce sistem balcanic doresc să introducă aceşti domni şi la noi: acesta e sistemul lor, dela surpriza vizitei regale până la tratarea din când în când a reprezentanţilor presei, şi acelaş e la amânarea datoriei lor de a plăti chiar aşa ca la ameninţarea cu boicot, dacă nu observă o ţinută politică conformă cu dorinţele lor.

Sperăm, ca deputaţii Bundesratului, cari luni seara au participat la serata de recepţiune a ambasadei române, aranjată în onoare a „Uniuni interparlamentare" au găsit prilejul, ca într'un colţ al palatului Bellevue să-i comunice Exelenţei Sale d-lui Ministru Nicolae Petrescu alias Comnen, că ce a permis la noi şi ce nu e permis.

Iar *Schaffhauser Zeitung* a comunicat următoarele:

În Nr. 204 al gazetei noastre am menţionat ameninţarea cu boicot a ministrului român dela Berna, cu care a păşit în Elveţia. Ambasada română de fapt nu numai prin această ameninţare a procedat în mod iloial faţă de Elveţia, ci şi prin diferite comunicate oficiale numeroase, emise în timpul din urmă. Dintre acestea amintim numai următorul caz izbitor, care poate interesa în mod deosebit catolicismul şi protestantismul mondial şi care îl expunem pe scurt în următoarele:

Puţin înainte de aceasta a călătorit prin Ardeal o comisiune protestantă anglo-americană, ca să aibă impresiuni personale asupra oprimării fără milă a minorităţii protestante. Reîntorcându-se comisiunea aceasta la Bucureşti, guvernul liberal a dat un prânz de gală în onoarea ei, la care prin toaste s'au salutat membrii comisiunei. Pastorul Dr. Beach salutat în acest chip, firesţe a trebuit să răspundă. A răspuns, că comisiunea numai atunci îşi va formula raportul, când va avea impresiunile fixate, devremece minorităţile se plâng din cauza închiderii şcolilor lor, iar guvernul dă informaţii contrare. Dr. Beach a primit cu mulţumită şi promisiunea guvernului, de a ajuta, unde s'au constatat greşeli. Din aceste propoziţii nevinovate, cari nu sunt altceva, decât obişnuite forme de curtoazie şi din cari nu reiese nimic favorabil pentru România, ministrul român la Berna, se poate, pe barba proprie, se poate din încredinţarea guvernului, a iscodit moţiune de încredere pentru România.

S'a atribuit d-lui Beach, că el condamnă atacurile îndreptate pe chestia minoritară, împotriva guvernului român, că el ar fi afirmat buna situaţie a minorităţilor şi ar fi declarat, că aceasta mulţumeşte pe deplin Anglia şi America. Ei bine, curând s'a aflat, că Dr. Beach nimic n'a zis din toate acestea. Asta e ceva, ce n'ar fi permis să se întâmple. La această seducere... conştientă a opiniei publice din Elveţia nu poate avea scuză nici guvernul român, nici ambasadorul român dela Berna. Pentru această faptă ca şi pentru ameninţarea cu boicot, despre care am scris deja, să ne fie de puţină mângâiere revocarea ministrului român. Deocamdată presa din Elveţia şi-a permis să demonstreze împotriva ministrului român prin aceea, că nici un reprezentant al ei nu a primit invitarea la ultimul dejun al ministrului.

În revista noastră *Magyar Kisebbség* (Minorité Hongroise)

se publică comunicatul comisiunei anglo-americane, de care e vorba aici. Din acesta oricine poate constata, că articolul sus citat al gazetei *Schaffhauser Zeitung* a fost în orice caz îndreptăţit şi „la seducerea conştientă a opiniei publice din Elveţia nu poate avea scuză nici guvernul român, nici ambasadorul român dela Berna".

După acest succes diplomatic d-l Petrescu Comnen deja nu mai experimentează în afară. Nu încearcă să reducă la tăcere presa din Elveţia asupra doleanţelor noastre, în loc de aceasta mai vârtos ar dori să ne terorizeze pe noi. Spune, că Liga Naţiunilor a şi găsit de neintemeiate plângerile noastre, că acestea ne compromit pe noi, ba ele au scandalizat pe organele. Ligii Naţiunilor. In urma acestora trebuesc introduşi în Codul Penal articoli noui, în baza cărora să se poată pedepsi aceia, cari defaimă ţara înaintea străinătăţii.

Memoriul pe care — cu subscrierea coloniştilor interesaţi, a d-lor Ştefan Ugron, Emil Grandpierre şi subsemnatului d-l avocat Iuliu Tornya l-a prezintat la Liga Naţiunilor, citiţorii noştri îl pot găsi textual în „Glasul Minorităţilor Nr. 4—6, prin urmare oricine se interesează de politică, poate constata, că în memoriul coloniştilor nu este nici o expresiune ilolală, numai curate adevăruri şi fapte.

Celelalt memoriu, semnat sub impresia proiectului de lege asupra învăţământului particuler, de episcopii: Contele Gustav Majláth, Iosif Ferencz şi Carol Nagy, cum şi de curatorii supremi ai bisericilor, ce-i drept, nu s'a dat publicăţii, dar întrebăm, dacă se poate presupune despre cei trei ierarhi, că ar fi făcut uz de un ton, care poate ofensa Liga Naţiunilor?

Noi am avea o singură dorinţă: dorim acuze concrete. Ne ar plăcea d. ex., că dl Petrescu să arete exact, care memoriu şi care propoziţie a lui e, ceeace a ofenzat.

Ca să fim sinceri nouă aproape ne cade bine, ca acum se ridică acuza împotriva câtorva membrii ilustri ai Partidului Maghiar pe teama participării lor la agitaţia comunistă. Barem poate ajunge şi cauza aceasta în faţa judecătoriei, barem poate constata judecătoria, cât de fantastice sunt acuzele acestea, accentuate împotriva noastră de un alt ministru al guvernului liberal. Căci nici îndoială nu incape ca judecătoria imparţială aceasta o va constata. Iar dl ministru Tătărescu după o asemenea sentinţă tocmai aşa se va cufunda în tăcere, ca dl ministru

plenipotenţiar Petrescu în chestia comisiunii anglo—americane. Da, domnilor, aceasta ne doare pe noi şi aceasta subminează autoritatea ţării.

Se comit ilegalităţi faţă de noi, când ţipăm pentru aceasta, ne bănuiesc şi când bănuiala se dovedeşte de rea credinţă, zimbind trec mai departe domnii în situaţii pline de răspundere.

Asta o vede, asta o cunoşte şi străinătatea, şi până când aşa rămâne, autoritatea statului nu o pot mântui articolii penali, pe cari dl Petrescu doreşte să-i introducă în legile noastre.

Catedre maghiare la universităţile noastre.

De **Dr. Gheorghe Kristóf.**

I. Situaţia actuală.

Situaţia actuală e, că avem o singură catedră maghiară, la universitatea din Cluj: *catedra de limba şi literatura maghiară.* Aceasta catedră e organizată intru toate şi absolut aşa, ca oricare catedră a Universităţii din Cluj. Incadrarea profesorului, retribuţiunea, drepturile si datoriile, relaţiunile de penzie şi disciplinare sunt absolut identice cu acelea ale celorlalţi profesori ai Universităţii. Şi seminarul în legătură cu catedra e asemenea celoralalte Seminare. Indrumătorul, conducătorul muncii spirituale, al nizuinţei ascultătorilor de a cunoaşte metoda şi principiile fundamentale ale cercetărilor ştiinţifice în domeniul limbii şi literaturii maghiare e titularul catedrei. Şi în privinţa materială Seminarul e identic cu celealalte. In actualul an d. ex., şi dotaţia anuală a acestui seminar, pentru cărţi şi mobilierul necesar, e chiar aşa Lei 22.500, ca a celorlalte.

Aşa se prezintă organizaţia, dotaţia cu un cuvânt relaţiunile materiale ale acestei unice catedre maghiare.

Dar e firesc, că o catedră universitară nu se poate deosebi de alta în cele materiale, ci e absolut asemea acelora. Cu mult mai mare importanţă are ceealaltă chestie: dacă se afirmă şi la aceasta catedră esenţa vieţii universitare: libertatea învăţământului? Evident, aceasta e o chestie mai interesantă, mai vârtos

în legătură cu catedra maghiară şi mai vârtos în faţa publicităţii maghiare.

Grăbesc să declar, că da, principiul libertăţii de învăţământ al Universităţilor se afirmă şi la catedra de literatură maghiară — în măsura cea mai mare!

Intrucât eu sunt actualul titular al catedrei, în interes public sunt nevoit a face ici-colo digresiuni personale. Aşa d. ex. la timpul său profesor de pedagogie mi-a fost Stefan Schneller. Despre Schneller ştie ori cine, că era un aderent fanatic al libertăţii de învăţământ la Universitate. In prelegerile sale pe catedră, în disertaţiile şi cărţiile sale, la conferinţe, oriunde avea prilej, îsi propovăduia cu predilecţie ideea lui centralistă, principiul personalităţii, din care urma direct şi logic, aplicarea internă, simţul vocaţiunii şi propovăduirea şi reclamarea valorii simţului de vocaţiune. El accentua, că ascultătorul la universitate e cetăţean liber, care poate şi trebue să se ocupe de ştiinţa, la care îl atrag înclinările interne, din liberă hotărâre, cufundându-se în ea. Şi cât propovăduia şi mărturisia el, că cu privire la profesor, principiul libertăţii învăţământului e de o sută de ori mai adevărat! Totdeauna vorbea cu antipatie de şabloane, de uniformă şi de fapt se îngrozea de aceea, că profesorul univerzitar numit de către factorii competenţi, după-ce a fost găsit vrednic de aceasta treaptă înaltă, să fie impedicat, stingherit prin orice şabloane, rubrici sau articole. Conform concepţiei şi sistemului lui, profesorul universitar e profesor — face profesiune de credinţă. Profesiune de credinţă asupra problemelor ramului de ştiinţe cultivat de el, profesiune de credinţă asupra convingerii şi cercetărilor lui ştiinţifice. Că ce probleme expune, care e convingerea lui ştiinţifică, aceea *după faptul numirii* nu se mai poate reduce la cadre, e absolut liber.

E superfluu să spun, că expunerile şi ideile lui Schneller m'au răpit şi pe mine. Sunt aderentul fanatic al libertăţii de învăţământ, cu deosebire şi chiar al celui universitar şi mărturesc, că pe profesorul universitar la catedră, la expunerea concepţiei sale ştiinţifice, nu-l poate impiedeca, nu-l poate reduce nimica: e profesor universitar absolut liber. Numai o lege îl leagă şi îl obligă: *propria lui convingere ştiinţifică.* Cine are măcar idee de natura lucrării pe teren ştiinţific şi de simţul de răspundere al învăţatului, înaintea aceluia e clar, că reducerea numai la propria convingere ştiinţifică şi la simţul de răspun-

dere e în realitate legea cea mai tare şi cea mai mare. Profesorul universitar e liber de orice circumstanţe externe, dar personalitatea lui întreagă e legată de esenţa ştiinţei lui, de spiritul aceleia. E liber să nu-şi bată capul, n'are voie să-şi bată capul cu opiniunea lui X. Y...., cu părerea partidelor, cu evenimentele politicei la curent. Dar e legat de legile lui ştiinţifice, de problemele născute din acelea. *De acelea nici nu iea cunoştinţă, acestora nu le poate fi înfidel nici măcar un moment...* Când la timpul său a ajuns lucrul la pertractări, în chestia ocupării catedrei, cu dl prof. S. Puşcariu, acum coleg şi prieten al meu, primul articol al primei mele scrisori suna cam aşa: sunt dispus să pertractez, să ocup catedra, dacă la catedră pot fi absolut liber, adecă: dacă la convingerea mea ştiinţifică, la expunerea aceleia, nu mă impiedecă şi nu mă leagă nimic, dar nimic alta, decât convingerea proprie. Fireşte — am adăogat — aceasta nu înseamnă, că e cuviincios, permis şi liber, ca pe catedra universitară să aibă loc nu ştiu ce puncte de vedere josnice, politica zilei şcl. *Acolo numai ştiinţa te leagă, dar însăş ştiinţa e liberă.*

D. Puşcariu a găsit de firească condiţia mea şi m'a asigurat, că dreptul şi datoria unui profesor al universităţii din Cluj e deplina libertate a învăţământului. Faptele au dat şi mereu dau drept punctului de vedere al dlui Puşcariu. Cu cel mai călduros şi mai plăcut sentiment o scriu, că niciodată nici un minut activitatea mea de profesor nu a fost şi nu e stingherită. Sunt absolut liber la funcţiunea mea de profesor, dar de altă parte şi eu ţin catedra de sfântă, de un altar, unde nu se poate întra cu doctrine, cari nu cadrează cu adevărata ştiinţă, acelea trebuesc deslegate.

Esenţa universităţii e libertatea învăţământului, aceea e şi a universităţii din Cluj. Fireşte altcum nici nu se poate. Dar nu e aşa: ce bine, ce mulţumitor e a şti, că şi la catedra de limba şi literatură maghiară e deplină libertatea învăţământului?!

După acestea nu va surprinde, dacă îmi pun pe hârtie şi experienţa personală şi plăcută, că atât situaţia mea între colegi, cât şi aceea a ascultătorilor mei (în mare parte maghiari) ba în general a elevilor maghiari, e ireproşabilă. Din partea colegilor totdeauna am observat şi m'am bucurat de ţinuta cea mai prietinească, cea mai curtenitoare. Acelaş lucru îl pot spune şi cu privire la elevi. Nu există deosebire de limbă maternă.

Aici e adevărată libertate şi egalitate democratică. Cheia situaţiei e în mâna indivizilor. Fiecare se bucură de atâta respect, cât ofere el. Elevii de origine maghiară, cari o merită, tocmai aşa se bucură de favoruri (scutire de didactru, Cămin, burse), ca cei de origine română. Fireşte tocmai aşa le şi pierd, dacă dau ocaziună la aceea.

Dar catedra de literatură maghiară a Universităţii din Cluj mai are două părţi interesante. Una e, că deşi la timpul său au fost mai mulţi petiţionari nemaghiari, factorii în drept au ţinut, ca *aceasta catedră să o aibă un maghiar de baştină, dela roată.* Au tot aşteptat — cu preterarea petiţionarilor maghiari — până şi-au putut înfăptui principiul fundamental. Cred că aducerea în publicitate a acestui lucru va avea ecou plăcut. *Ceealaltă* parte interesantă a acestei catedre e, că *limba ei de propunere e maghiară.* Şi aici se poate stabili o diferinţă esenţială în favoarea actualei universităţi din Cluj (şi spre avantajul meu). Anume, că la universitatea maghiară din Cluj limba de predare a catedrei române, germane, cu un cuvânt a tuturor catedrelor, era maghiară: acum la universitatea *română* din Cluj profesorul de literatura maghiară predă *exclusiv* în limba *maghiară*, limba de propunere a catedrei lui e cea maghiară, cum e a celei germane germană, a celei italiene italienă şcl., şi nu e română. Nime nu poate nega, că aceasta concepţie, aceasta situaţie e cu mult mai liberală, decât cum era ceealaltă.

După plăcuta zugravire a situaţiei *date*, să trecem la ce e de făcut.

II. Pentru viitor.

Punctul de mânecare e, că actualmente şi de fapt la cele patru Universităţi din România (Bucureşti, Cluj, Iaşi şi Cernăuţi) numai o singură catedră maghiară este: pomenita catedră de istoria literaturei maghiare din Cluj.

Această constatare negativă spune mai mult, că lucrul nu poate rămâne aşa, interesul ţării şi al universităţii maghiare cer ca guvernul competent să sporească numărul catedrelor. Deja până acum mai multe persoane competente au recunoscut şi au declarat de intolerabilă această situaţie. Aşa d. e. la ocuparea catedrei din Cluj mai mulţi membrii ai comisiunei încredinţate cu prezintarea propunerii au accentuat înaintea unui aspirant,

că „vom organiza" catedră de literatura maghiară în scurt timp şi la Universitatea din Bucureşti şi ne vom bucura, dacă pe d-ta te vom putea avea la aceea". Dar este şi o altă declaraţie, care se învârte deja în cadre mai largi. Aceasta e a d-lui N. Iorga. D-l Iorga în discursul ţinut în faţa ascultătorilor Universităţii populare din Vălenii de munte, organizate de d lui, a constatat necesitatea de a se organiza *la toate* Universităţile din România catedre pentru limba şi literatura maghiară. Pe lângă aceste păreri emise în faţa publicităţii, scriitorul acestor rânduri se poate referi, în ce priveşte necesitatea sporirii numărului catedrelor maghiare, la declaraţiile multor învăţaţi serioşi, făcute în particular. Mai pe urmă *Societatea Filologilor Români* a cuprins într'o moţiune dorinţa de a se organiza şi la Universitatea dela Bucureşti o catedră de *agregat* maghiar.

Prin urmare nu e deloc izolată concepţia, ce se cuprinde în propunerile mele ce urmează. Cel mult detailarea şi motivarea e a mea. Tratez deosebit punctele de vedere practice împreunate cu chestia şi deosebit argumentele, cari tind să promoveze cercetările ştiinţifice.

a) *Punctul de vedere practic.*

Punctul de vedere practic cuprinde două momente importante. Amândouă îşi au rădăcinile în vieaţă. Un moment e următorul: trebue să presupunem, că la toate patru universităţile sunt ascultători, cari sunt dispuşi şi pentru cari e necesar, ca să cunoască limba maghiară barem în măsură minimală, având să aibă folos de ea la cariera ce şi-au ales. Anume, un funcţionar public care ar dori să servească în ţinut maghiar, conform literei legii poate trăi încă şi fără cunoştinţe de limbă maghiară. Dar e nefăgăduit, că vieaţa e mai tare ca literile moarte ale paragrafilor. Funcţionarea oficială şi vieaţa socială deja până acum a înduplecat pe foarte mulţi judecători, profesori, învăţători, funcţionari dela căile ferate, transferaţi din Regat în Ardeal, ca să înveţe ceva (bine-rău) ungureşte. Pentrucă pe cât de adevărat şi pe cât de firesc o găseşte fiecare *maghiar inteligent*, care trăieşte în România, că în propriul său interes e necesar şi e datorie primordială a învăţa limba statului: tot aşa de sigur e, că funcţionarului public din ţinuturile maghiare, cunoştinţele de limba maghiară îi uşorează munca oficială şi îi face mai plăcută vieaţa familiară şi socială. Cu cât mai puţine sunt dificultăţile şi neplăcerile pe acest teren, dacă tînărul func-

ţionar public deja la ocuparea postului său ştie ungureşte atâta, că şi fără sprijinul autorităţilor, care de multe ori e greoiu şi înaintea unui om cult nu totdeauna e simpatic, ajutat de cunoştinţele sale de limbă, îşi poate avea locuinţă, aprovizionare şi nu se plictiseşte ori supără ca străin, ci numai decât găseşte *prietini, oameni.* Şi oare se poate nega că chiar aceasta: prietenia, vieaţa socială plăcută, când se află bine sufletele, e cea mai tare şi mai sigură condiţie a consolidării statului? Eu o găsesc aceasta atât de evidentă, încât nu mai întru în chestie. Numai concluzia doresc să o accentuez şi aceasta e: *trebuesc organizate la toate Universităţile române, dar chiar şi la şcolile superioare* (la şcoala superioară de silvicultură şi minieră, la Facultatea veterinară dela Bucureşti, la Academia de drepturi din Orade, la Politechnica dela Timişoara), posturi de aşa numiţi *lectori maghiari.* Scopul şi însemnătatea practică a organizării acestor posturi de lectori e în aceea, că fiecărui elev al Universităţii şi al şcolii superioare i-se ofere ocaziunea şi posibilitatea, ca să-şi poată însuşi elementele limbei maghiare, cu deosebită considerare la limba vorbită, pentru vieaţa de toate zilele, şi că în posesiunea acestei ştiinţe să poată trăi mai plăcut ca funcţionar şi ca membru al societăţii.

Celalalt punct de vedere practic, care motivează organizarea posturilor de lectori, e în strânsă legătură cu acesta. E numai scoaterea în evidenţă a unei părţi a tezei generale de mai înainte. E anume interesul ascultătorilor facultăţii de litere, a candidaţilor de profesori. O parte a acestora se ocupă de studii (filologia, istoria română), la cari de multe ori cunoaşterea câtorva sute de cuvinte şi a celor mai simple fapte filologice uşorează mult continuarea studiilor şi le face mai cu rezultat. Cât e de adevărat aceasta, o arată faptul, că facultatea de litere a universităţii din Cluj la propunerea mea şi în baza raportului de aceeaş părere a d-lui prof. S. Puşcariu, deja în toamna anului 1924 în principiu a enunţat necesitatea organizării postului de lector maghiar. Ba a mers mai departe decât decisul principiar, întrucât primind raportul meu, numai decât a şi propus pentru numire pe d-l A. Bitay, profesor la Marianum. Se speră, că această afacere cât mai curând va ajunge la sfârşit în modul cuvenit. Este la Universitatea din Cluj d. e. lectorat francez, italian, englez, german. Acestea se motivează în deplină măsură deoparte prin înrudirea limbii române, de altă

parte prin aceea, că în măsură mai mare sau mai mică, fiecare e limbă mondială. La organizarea posturilor de lectori maghiari firește, aceste puncte de vedere cad, dar în locul lor vine viața practică, și cunoașterea așa numitelor subiecte naționale. Viața practică în general pentru fiecare funcționar public e mai ușoară și mai plăcută cu deosebire în ținut maghiar, dacă dispune barem de noțiunile elementare ale limbii.

Studiul universitar al limbii, istoriei și geografiei române iarăș e mai ușor și mai cu rezultat la acel ascultător, care înțelege în câtva și limba maghiară. Toate acestea se pot avea prin organizarea posturilor de lectori maghiari. E vorba de organizarea alor 7—8 posturi de acestea. Și fiindcă salarul unui lector la universitate în general e același ca retribuțiunea unui profesor de școală secundară: nu inseamnă mare ingreunare nici pentru begetul statului.

In fine observ, că dupăce datoria lectorului e propagarea practică a limbii, limba de propunere a lectoratelor e cea maghiară. Propunerea cu scop practic a unei limbi vii se face deja în toate locurile, dupa așa numitul metod direct. Lectorul trebue să cunoască cei drept, ireproșabil, lima română, dar natura datoriei lui cere, ca cât mai mult să vorbească ungurește.

Punctul ce vedere practic, propunerea limbii viie presupune și aceea, că lectorul vorbește limba maghiară corect și fără greș, cu o pronunțare frumoasă.

Pe lângă inființarea posturilor de lectori și maestri de limbă, cu scop practic, și paralel cu aceasta, cât de curând sunt a se organiza și complini catedre universitare ordinare, pe cari le dorește și le motivează direct

b) *punctul de vedere stiintific.*

Vieața stiințifică din România (și în aceasta pregătirea și pretențiile științifice ale minorității maghiare) cer, ca la universitatea din Cluj pe lângă unica catedră maghiară organizată deja și în funcțiune, să se mai organizeze:

a) o catedră de filologie și

b) o catedră de istorie culturală maghiară.

Inființarea catedrei de filologie ar degaja catedra deja existentă de cultivarea ramurilor filologice. Știința de Literatură și filologie maghiară merită și de sine aceasta separațiune, mai bine zis organizarea unei deosebite catedre pentru filologie. Mai multe opere ale literaturii maghiare sunt de valoare pentru literatura

universală. Tot aşa metoadele şi numeroasele rezultate ale filologiei noastre sunt şi rezultate ale filologiei europene. Să adăogăm influinţa împrumutată, ce se face, e în curs şi rămâne permanentă, între literatura şi scriitorii maghiari şi români, între limba poporului maghiar şi a celui român, între filologia maghiară şi română. Influinţa împrumutată a limbilor populare e vecinică, tot aşa e permanentă legatura literară. Ţinerea în evidenţă, în mod conştient, a acestei legături, durere, în multe privinţe e la inceputul inceputurilor, din punctul de vedere al filologiei, ţinerea în evidenţă se poate referi deja la rezultate ştiinţifice serioase. Dar şi ţinarea în evidenţă a împrumutatelor înfluinţe literare şi filologice, cere o muncă permanentă, pe care filologie română şi maghiară numai cu ajutor reciproc o pot presta în aşa chip, ca să înconjure unilateralitatea. La argumentul aceasta s'ar putea zice: vom utiliza filologia, care se face în Ungaria. In aceasta este ceva adevăr. Rezultatele ştiinţelor nu sunt legate de loc şi e sigur şi aceea, că filologia maghiară, de care sunt capabili învăţaţii maghiari din România, în multe privinţe nu poate face concurenţă celei de acolo. Dar e bine să cumpănim, că pe terenul studiului filologic şi literar sunt probleme, pe cari nu le pot rezolvi numai ceice se află la faţa locului. Rezultatele ştiinţei nu sunt legate de graniţe. Adevăral, dar între probleme se găsesc nenumărate, pe cari nu le poate rezolvi decât un învăţat ardelean pe pământul Ardealului. Chestiile ştiinţifice adesea sunt legate de circumstanţe inamovibile. Pe lângă valorile universale ale literaturii şi filologiei maghiare şi pe lângă legătura lor cu literatura, limba şi filologia română, ca al treilea argument menţionez faptul, că merită conştiinţa culturală şi cultura ştiinţică a maghiarilor din România barem atâta consideraţie, ca literatura, limba şi istoria culturală a lor să aiba o catedră universitară la Cluj.

In titlul catedrei de istorie culturală ar trebui să se introducă: *cu deosebit respect la maghiarii din România.* Prin aceasta s'ar reduce datoria impreunată cu aceasta catedră, mai bine zis centrul ar fi indicat prin actuala situaţie politică şi prin munca ştiinţifică, ce este a se depune. Restricţiunea aceasta în cercul obiectului înseamnă în realitate o uşurare pentru profesor şi ca teren principal indică cultura maghiarilor din România, referinţa locală, care în primul rând ne interesează pe noi, Români şi Maghiari la fel. La catedra de filologie e superfluă aceasta indicaţie

specială în titlu. Se înţelege de sine, că munca ştiinţifică şi aici e îndreptată spre maghiarii din România. Dar nime n'ar fi mulţumit, dacă catedra aceasta s'ar degrada la rolul de catedră a dialectelor maghiare din România. Puţin folos ar avea din aceasta ştiinţa şi cultura română ori maghiară. N'ar fi consult a se stabili *înainte* ori a se norma nici aceea, că respectiva catedră să fie de filologie finlandeză-ugorină ori de cea ural-altaică. Pentru caracterul finlandez-ugorin militează, în butul mai marei distanţe, *înrudirea mai apropiată:* pentru caracterul ural-altaic, vecinătatea mai apropiată, deşi aici raportul de inrudire e mai indepărtat. Caracterul finlandez-ugorin e recomandat mai mult prin punctul de vedere al filologiei comparative: caracterul ural-altaic (turco-tătăresc, mongolez, mangin-tunguzian) mai mult prin chestia elementelor turcesti aflătoare în limba română şi maghiară şi istoria, pieirea şi contopirea popoarelor de viţa turcească (bulgari, cumani), cari au trăit cândva pe teritorul României. Scurt: trecutul istoric şi prezenta aşezare politică şi geografică.

Fiindcă pe un câmp aşa de larg titularul catedrei de filologie are un teren de opotrivă de important şi de interesant, pentru munca sa asiduă, şi fiindcă filologul maghiar se diferenţiaza în o direcţie oarecare: la organizarea catedrei de filologie nu e nevoie de nici o indicaţiune mai apropiată. Să aibă numai pregătire bună, să fie numai învăţat care trăieşte pentru specialitatea lui, în orice direcţie va săvârşi o muncă nepreţuită.

Din aceleaşi motive nu e nevoie a se indica, a se hotărâ mai deaproape caracterul *catedrelor de limba şi literatura maghiară,* ce se vor infiinţa la universităţile dela Bucureşti, Iaşi şi Cernăuţi. Pentrucă necesitatea de a se infiinţa şi la universităţile acestea catedre de limba şi literatura maghiară, după cele expuse, nu mai are nevoie de argumente mai pe larg. Ce priveşte Bucureştiul, acela e deoparte centrul vieţii de stat şi ştiinţifice, a artelor din ţară, unde o catedră de limba şi literatura maghiară, mai bine zis un profesor universitar maghiar, e desigur la locul său. Mai departe e sigur, că trecând anii, tot mai mulţi ascultători maghiari se vor inscrie şi la universitatea aceasta. Astfel importanţa culturală şi ştiinţifică a capitalei ţării, cum şi interesul elevilor în aceeaş măsură, aproape pretind cât mai apropiata înfiinţare a catedrei.

Dacă nu după timp, totuş după esenţă tot atât de puţin se poate amâna înfiinţarea catedrelor de limba şi literatura ma-

ghiară şi la universităţile din Iaşi şi Cernăuţi. E adeca absolut sigur, că cel mai sigur şi cel mai permanent izvor de energie pentru mult accentuata şi într'adevăr mult dorita armonie e colaborarea culturală şi reluarea, cultivarea legăturilor ştiinţifice. Şi în aceasta privinţă din nou accentuez şi aici, că iniţiativa e datoria românilor, a factorilor oficiali. Goethe spune: „Geben ist Sache des Reichen" (a da e treaba bogatului).

Limba catedrelor, a prelegerilor, *limba de propunere* la universităţile din Bucureşti şi Cluj e cea maghiară, cu îndatorirea, ca profesorul respectiv barem tot în al doilea semestru să ţină un aşa numit „publicum", 1 oră la săptămână, pentru toţi elevii universităţii, şi încă gratis, fără didactru. Acest publicum trebue ţinut românește, ca să se poată înscrie şi ascultători, cari nu ştiu ungureşte. In principiu tot aşa stă lucrul şi cu catedrele dela Cernăuţi şi Iaşi. Totuşi aici, luând partea practică a lucrului, — pe lângă menţinerea bazei principiare — limba de propunere e deocamdată cea română.

Toate catedrele maghiare în chestii de retribuţiune, de disciplină şi de pensiune sunt pe picior de egalitate cu celealalte şi tot aşa se bucură de libertatea învăţământului universitar, ca celelalte.

In fine se înţelege de sine, că complinirea acestor catedre, numirea profesorului se face în baza legii şi a ordinelor generale în vigoare, relativ la învăţământul superior. Totuş cu restricţiunea, că pe lângă prevăzutele cerinţe de formă şi ştiinţifice, nu pot concurge şi nu pot fi numiţi decât persoane cu limba maternă maghiară şi cetăţeni creştini.

Organizarea catedrelor, aduce cu sine şi organizarea seminarelor. Azi nici nu se poate închipui catedră universitară fără seminar. Pauşalul anual de cărţi al Seminarelor ar fi de aceeaş sumă ca al celorlalte, numai pentru câştigarea colecţiunilor radicale ar fi nevoie (afară de preţul mobilierului) de un ajutor cam de câte 50 mii Lei, odată pentru totdeauna. Pentru averea radicală a Seminarelor ce se vor organiza la Cluj, nu e nevoie de sumă deosebită, pentrucă stocul respectiv de cărţi e adunat, a rămas aici. Din acelea s'ar putea compune o biblioteca necesară, având aceea numai a se continua din an în an.

In fine e întrebarea: dacă pentru ocuparea catedrelor, ce se vor organiza, se găsesc în România învăţaţi maghiari demni şi vrednici? Căci aceea iarăş nu are mult sens, că catedra să

rămână vacantă. La aceasta pot da hotărît, răspuns afirmativ. E drept, că cei mai mulţi şi cei mai distinşi specialişti s'au repatriat. Dar cu inimă liniştită şi cu gândul la cea mai înaltă notă ştiinţifică, ce este a se avea, susţin că aproape fără excepţie fiecare catedră (nici nu vorbim de posturile de lectori sau maeştrii), se poate ocupa azi prin specialist indicat din cercurile maghiare din România, care e absolut demn de marea valoare ştiinţifică a catedrei universitare şi de înalta ei demnitate morală. Dar că în această privinţă să nu fie nici o îngrijorare, nu aş exclude la concurs nici pe aceia, cari nu sunt cetăţeni români. Am adecă cunoştinţă sigură, că un foarte distins specialist, care e cetăţean maghiar şi ocupă post de profesor în Ungaria, s'a declarat dispus a ocupa în România catedră universitară corespondentă. Dar numirea numai atunci ar fi definitivă, dacă respectivul îşi câştigă cetăţenia română. Spre acest scop este a i-se da, dela data numirii, atâta timp, cât cere legea spre acest scop. Precizarea lunilor ori săptămânilor, în cifre, nu mă priveşte pe mine. Dacă în timpul prevăzut, persoana numită nu-şi câştigă cetăţenia, numirea e invalidă, catedra se va considera de necomplinită.

* * *

Iată în acestea se cuprinde minimul, ce este a se realiza cât de curând la instrucţiunea superioară. Se poate, vor fi mulţi, cărora şi acest minimum, le va părea mult şi pentru cutezanţă îmi vor arunca în faţă unul din epitetele la modă.

Faţă de ceice găsesc că e prea mult, m'aş putea referi la date istorice contrare şi la izvoare de drept, cari asigură posibilităţi largi, faţă de a căror cuprins acest *maximum* devine într'adevăr aşa de puţin, încât e mai uşor a-l executa, a-l realiza, decât a lupta împotrivă. De altă parte e sigur şi aceea, că vor fi — şi încă nu puţini la număr — cari acest *maximum* nu-l vor primi nici de „minimum", ci de nimica, tot de ceva fără preţ. Acestora însă le-aş putea răspunde: în actuala situaţie politică şi materială, propunerea mea e într'adevăr maximul la aceea, ce se şi poate realiza. Ar fi iraţional, a fermenta fără drojdii.

Dar eu nu privesc nici în dreapta, nici în stânga. În chestia ştiinţifică a României (şi în aceea a maghiarilor) am spus, ceeace mi-a dictat conştiinţa.

Cluj, Iunie 1925.

Băncile minoritare şi Banca Naţională

De **Dr. Elemér Gyárfás.**

In No. 1—3 a. c. al „Glasului Minorităţilor" deja am atras atenţiunea asupra faptului, că în Nrul din Nov. 1924 al organului economic franco-român dela Bucureşti, *Analele Băncilor*, care nu în ultimul rând se editează pentru străinătate, sub titlul *Institutele finanţiare minoritare din Ardeal sub stăpânirea română*, d-l Liviu P. Nasta printr'un bogat primarticol expune situaţia institutelor financiare cu caracter maghiar în baza datelor, pe cari le-am elaborat în studiul meu *Organele de credit ale României şi institutele financiare maghiare din Ardeal* şi reproduce tablele statistice compuse din datele adunate de mine.

In aceasta carte, analizând bilanîurile din anul 1922 ale băncilor maghiare din Ardeal am expus rezultatul obţinut de mine prin adunarea de date, cumcă la 31 Dec. 1922 în teritoriile alipite funcţionau 197 institute financiare cu caracter maghiar, a căror capital societar face 274 miliioane lei, iar fondurile de rezervă 89 milioane şi tablele statistice arătau şi sumele celoralalte date din bilanţurile institutelor. Intre acestea era sub titlul *Creditori* Lei 498.864,702·18, cuprinzând toate poziţiile, de cari s'au folosit la termenul indicat, institutele noastre în forma de scont sau credit la cont curent la alte institute. In studiul meu deosebit am arătat, că aceasta poziţie relativ cât e de mică şi că şi aceasta sumă relativ mică, institutele noastre în mare parte o ieau imprumut unele dela altele, băncile mai mici dela ţară dela băncile mai mari dela oraşe, aşa că dacă toate institutele cu caracter maghiar din Ardeal le considerăm o unitate complectă şi sub titlul *Creditori* am lua numai suma, care o primesc institulele noastre dela institutele de alt caracter, nu ar rezulta 498 milioane, ci o sumă cu mult mai mică şi abia greşim, dacă suma aceasta o luăm în $^1/_3$ din cea de mai nainte ori cel mult în 20 milioane.

Cu toate că în studiul meu am căutat să pun chestia într'o lumină cât se poate de pronunţată, dl Liviu P. Nasta în suszisul articol totuşi, a ajuns în privinţa aceasta la concluziunea surprinzătoare, că institutelor noastre le-a dat Banca Naţională un credit de 498 milioane, „deci în privinţa scontului nu a făcut nici o deosebire între institutele române şi minoritare."

Oricât de departe ar fi de realitate suma creditului de scont Lei 498 milioane, presupusă de autorul articolului, în ultima analiză de fapt nici nu ar fi disproporţionat, dacă banca de emisiune ar pune la dispoziţia băncilor ardelene cu caracter maghiar un credit de scont în suma aceasta, pentrucă doar şi suma aceasta e abia de 1½ ori mai mare ca propriile lor capitale şi rămâne cu mult în urma sumei, ce ar putea cere institutele noastre, dacă Banca Nationala le-ar pune la dispoziţia creditele de reescompt în aceeaş proporţie, în care le pune marilor institute dela Bucureşti.

Anume, conform datelor statistice, capitalul societar şi rezervele marilor institute dela Bucureşti e în următorul raport cu creditele de scont avute în 1923 la banca de emisiune (în milioane Lei):

	Capital societar	Rezerve	Scont
Banca Românească	280	100	866
„ Marmorosch Blank	125	162	874
„ de Credit Român	125	70	529
„ Comerţului Craiova	60	58	236

Cum arată cifrele de mai sus, institutele dela Bucureşti în decursul anului 1923 au obţinut la Banca Naţională credit de scont, care întrece deabinele dublul capitalului lor societar şi a rezervelor.

Evident, dreapta distribuire a creditelor de scont din partea Băncii Naţionale numai aşa se poata închipui, dacă acelea *se aduc în raport capitalurile societare ale institutelor.* In şedinţa direcţiunii „Asociaţiei Băncilor Române" ţinută la 30 Oct. 1923 dl Oromolu, guvernatorul Băncii Naţionale, însuş a cerut în aceasta chestie îndrumările reprezentanţilor organizaţiilor asociate şi în firul desbaterilor pornite asupra acestei chestii s'a format punctul de vedere, că singurul modru al dreptei distribuiri de fapt nu poate fi altul, decât *aducerea în raport a creditului de scont cu capitalurile Societare ale institutelor.*

Prin urmare dl Liviu P. Nasta, căruia îi erau cunoscute capitalele proprii ale marilor institute dela Bucureşti şi creditele acordate de Banca Naţională, în baza acestora cu tot dreptul a putut presupune, că institutele ardelene cu caracter maghiar, având capitaluri proprii Lei 364 milioane, de fapt au avut la Banca Naţională un credit de scont în suma de Lei 498 milioane.

Noi înse durere, ştim foarte bine, că situaţia actuală ră-

mâne departe în urma icoanei zugrăvite de articolul pomenit al *Analelor Băncilor*. Institutelor ardelene cu caracter maghiar în vremea aceea, la care se refere colecționarea datelor statistice din chestie — abstracție făcând de unele ecxcepții foarte neînsemnate — Banca Națională deloc nu le acorda credit.

N'am reclamat până acum chestia aceasta la locuri competente din cauza, că obținerea creditelor de scont la Banca Națională și urcarea celor actuale, la mai multe institute ardelene cu caracter maghiar până acum s'a lovit de dificultăți de formă. Prin urmare în decursul anului 1924 am avut deosebită grija, ca institutele noastre în formă irepoșabilă să ajungă în posesia condițiunilor de formă, dorite de Banca Națională și în posesia acestora, pe lângă observarea tuturor formalităților prescrise să ceară Băncii Naționale aprobarea creditului de scont.

Munca noastră conștientă și sistematică desvoltată în aceasta direcție a și avut rezultat, întrucât institutele au câștigat toate condițiile formale și acum în baza lor au cerut acordarea creditului.

Față de concluziile eronate ale articolului din chestie am dorit să expunem date statistice precise și pentru aceasta în Maiu 1925 am organizat o nouă adunare de date, a cărei rezultat ne prezintă trista icoană, că dintre 109 institute ardelene cu caracter maghiar, cari reprezintă 212,037.350 Lei capital societar și 109,598.792·07 Lei rezerve, adecă total 321,636.142·07 Lei capital propriu, abia 8 au avut parte de credit la Banca Națională în suma de Lei 19,900.000.

In articolul din chestie dl Liviu P. Pasta menționează ca o concluzie foarte la loc și vrednică de recunoștință: „In privința scontului Banca Națională nu a făcut nici o deosebire între băncile române și minoritare". Noi nu dorim să facem o asemenea concluzie în direcție contrară, fixăm numai situația faptică și dăm expresiune nădejdii, că neglijarea evidentă, de care până acum au avut parte institutele noastre, nu e conștientă și astfel obiectivitatea și simțul de dreptate mai curând ori mai târziu vor vindeca doleanța dureroasă, ce provine din aceasta neglijare, pe care în interesul institutelor noastre nu o putem trece cu vederea, ci suntem nevoiți a o reclama și pe față.

Cu atât mai vârtos trebue să o facem, că tratamentul maștер nu mai poate avea acum motivul, care până acum ni s'a imputat, fiindcă institutele noastre în măsura cea mai largă au satisfăcut toate condițiunile de formă și formalitățile.

D-l Sabin Opreanu în cursa falşificătorului.

Precum scafandrierul, care se coboară în fundul mării, are să se păzească de chit ori de polip, căci altfel piere, tocmai aşa are să se păzească istoricul, să nu ajungă în cursa unui falşificător de istorie, căci altfel în loc de a descoperi adevărul, va relata numai basme, vrednic fiind de compătimire.

Se ştie, că sunt nu numai falşifiicători de monete, de cambii, de titluri de rentă, ci au fost şi sunt în lume şi falşificători de istorie. Marele istoric al Cehilor, V. Hanka în veacul XIX. a fabricat o grozăvenie de legi, cântări cehe, spoite în culoarea vechimei şi aşezate în veacurile X—XIII. L-a prevenit la austrieci C. Hanthaler şi a scris cronică intreagă despre lupte, cari niciodată n'au avut loc, despre cavaleri, cari niciodată n'au existat. Şi pe acesta l-a intrecut croatul J. Tomko, pentrucă acesta a iscodit o cronică universală şi o bulă popolă.

Din cauza minciunilor unor asemenea istorici se fac apoi genealogiile fictive, cari merg până la Noe, „filii ante patres" papi ca Cyriacus, care n'a existat niciodată şi ilustraţii ca aceea, în care Avram voia pe fiul său Isac să-l execute cu puşca şi aşa să-l jertfească.

In cursa unui asemenea falşificător a ajuns şi dl. Opreanu când în disertaţia intitulată „Terra Siculorum", iea ca punct de plecare actul de donaţiune al regelui Vladislav din 1301, prin care se apără drepturile iobagilor din comuna Olafalău impotriva abuzurilor de putere a săcuilor venetici, cum zice d-lui.

Dar aceasta scrisoare atât de mult exploatată de către dl. Opreanu, nu e document autentic, ci e o plastografie făcută între anii 1827—1838 de contele Iosif Kemény, prin urmare nu redă situaţia din veacul XIV. ci una din concepţiile falşe de veacului XIX.

Pentru a înţelege acest lucru trebue să ştim, că contele Iosif Kemény dupa absolvirea studiilor la 1827, în vârsta de 32 ani a ajuns la Sibiu secretar erarial, şi stând acolo patru ani, tare s'a împrietenit cu învăţaţii saşi. Pe atunci stătea şi învăţa acolo şi baronul Carol Rosenfeld Cekelius, devotat colectant de diploma vechi.

Contele Iosif Kemény, ca secretar erarial, avea să apere faţă de săcui, drepturile domneşti. In discuţia ce astfel s'a năs-

cut, săcuii cu drept se refereau la acea, că înainte de 1562 pe pământul Săcuilor regii ungari nu dispunau direct, nu donau pământe şi aşa nu contribuiau la susţinerea cetăţilor. Contele Iosif Kemény, ca ocazional să-i păcălească, a plăsmuit două scrisori date din veacul XIV. Conform uneia, Andreiu Voivodul Ardealului, ar fi ordonat magistrului Lőkös, pârcălabul săcuilor şi căpitanului de cetate Orban, dispus de Maestatea Sa Regele la Várhegy, ca să restaureze cetatea de Várhegy şi bine să o fortifice. Dar Maestatea Sa regele îşi rezervă dreptul de folosinţă şi donaţiune, a pământelor dela Várhegy. Conform celeialalte, regele Venceslau sau cum se numea el la unguri, Ladislau, în 25 Sept. 1301 la Buda în curtea domnească ar fi ordonat, ca pe locuitorii din Olafălău, cari se găseau între secuii din Odorheiu, căpitanii cetăţii Odorheiu să nu-i silească să dee grinzile şi altfel de lemne, necesare reparării cetăţii, nici să plătească zecimi, biruri, ori să dee bou la frigare.

Ambele aceste scrisori, provenind afirmative din veacul XIV., contel Iosif Kemény le-a arătat baronului C. Rosenfel, ca şi când originalele acelora s'ar găsi în arhivul imperial secret din Viena. Dar se înţelege, acolo tocmai aşa nu se găsesc cum în zadar s'au căutat veacuri dearândul originalele plastografiilor lui Tomko. Firește, Rosenfeld a primit bucuros aceste scrisori luate ca vechi şi le-a înregistrat în colecţia sa de documente.

Dar cumca între acestea două scrisori, cea datata din 1353 nu e adevărată, ci e falşificaţie, se vede de acolo, că la 1353 nu Andrei Laczkfy era voivodul Ardealului, ci Nicolae Kont (vezi Anjoukori Okmánytár" V. 621. VI. 90. 109. 133. 169): Ştim şi aceea, că Andrei la 1353 era banul de Macsó şi numai la 1356 a ajuns voivodul Ardealului (v. Karácsonyi, Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig II. P. 173). In scrisoarea e ridicol şi aceea, că voivodul Ardealului dispune pârcălabului săcuilor când în veacul XIV. pârcălabul săcuilor era într'un rang cu voivodul Ardealului şi lui voivodul nu-i putea dispune. Aşa ceva nu a putut deci scrie, decât un om, care a stat tare departe de veacul XIV şi citea scrisorile lui G. Bethlen şi ale Rakoczyeştilor.

Că şi scrisoarea a două, datată din 25 Sept. 1301 e o plăsmuire de mult mai târziu, ar fi putut-o şti D-l Opreanu din avertismentul arhivarului de Sibiu Gheorghe Müller, care (Mittheilungen des Instituts für Österr. Geschichtsforschung, anul 1915.

fasc. 2. p. 403) declară aceasta scrisoare de plastografă. Ar fi putut şti acest lucru şi din pp. 30—31 a 1908 al publicaţiei Történelmi Tár, pentrucă acolo eu am atras atenţiunea istoricilor asupra faptului, ca aceasta scrisoare e făcută în o latinească cei puţin din v. XVIII.

Dar să presupunem, că principiul dlui Opreanu e: germanica et ungarica non leguntur! Fie aşa dar legile cronologiei şi ale geografiei îl obligă şi pe el, acelea era dator şi el a le avea în vedere.

Apoi ştim, că pe tinărul Venceslau Ladislau în vârsta de 14 ani, numai la sfârşitul lunei Iulie 1301 l-a predat tată său boierilor maghiari la Göding, In 30 Iulie 1301 au ajuns cu el la Nagyszombat (Sabaria), în 12 August la Buda şi în 27 Aug. l-au încoronat la Alba-Regală (Székesfehérvár). Ore la distanţa de 700—800 klm. chinezul dela Olafălău cum ar fi putut şti deja la începutul lui Septemvrie 1301, că Venceslau e deja regele legitim al Ungariei, deci se poate adresa lui cu rugarea sa? Ori poate crede dl Opreanu, că şi atunci era serviciu de telegraf, telefon şi ziaristic.

Dar chiar dacă afirmativul chinez de Olafălău ar fi ştiut, că la Buda se pregăteşte nouă alegere de rege, nici atunci nu ar fi putut merge acolo, pentrucă boierii Ardealului nu erau pe partea lui Venceslau. Ladislau Kaján, faimosul Voivod „deţinător de regi", tindea spre independenţă. Petru Episcopul Ardealului a trecut pe partea Papei, ţinea cu regele Carol şi aduna ofrande pentru delegatul Papei, dar din cauza vremilor turburi nu le-a putut transporta la Buda (Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. 292.).

Dar dacă Dl Opreanu nu a luat în considerare nici legile cronologice şi geografice, dlui ca bun român, ar trebui să fie versat în filologia latină şi la prima citire a acestei plastografii puse pe 1301 ar fi trebuit să se îngrozească de deosebirea între latinească din v. XIV şi între aceea acestei plastografii

D-l Opreanu adeca trebue să ştie, că renumitul învăţat francez, Carol Du Cange, a redactat un dicţionar de 6 volume intitulat „Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis", pentrucă scritorii latini din evul mediu numai din limba latină clasică nu se pot înţelege, şi pentru a se înţelege latineasca obişnuită în Ungaria, a trebuit redactat dicţionar deosebit şi acesta a şi apărut la 1901 sub titul „A magyarországi latinság szótára"

(Dicţionarul latinităţii din Ungaria) de A. Bartal. Prin urmare dacă cu ajutorul acestor dicţionare examinăm latineasca plastografiei puse la 1301, vedem că în ea numai aceea se găseşte scris cu latineasca dela începutul veacului XIV., ceeace plastograful a luat textual din actul de donaţiune al regelui Venceslau Ladislau eliberat către episcopul din Cracovia la 26. Sept. 1301. deci numai cu o zi după datarea afirmativului act de privilegiu, dar autentic. Acest act de donaţiune l-a cunoscut Kemény bine, pentrucă acela a apărut tipărit în cartea lui Ioan Bardossy intitulată „Moldavensis vel Sepsiensis decimae indagatio" şi recensuită în „Allgem. Liter. Zeitung" din 1804 IV. p. 710. Aceasta contele Kemény a putut-o cumpăra uşor ori a putut-o imprumuta din biblioteca învăţaţilor dela Sibiu. Dar cât ce trebue să se abată dela acest act de donaţiune şi trebue să resume afirmativele drepturi ale celor din Olafălău, numai decât se foloseşte de expresii ca „ligna et tigna: vix iam subministrare", „eatenus quotidie ardurgeantur", „lignis et tigmentis pedestribusque servitiis castrensare soliti", „libertate sua excidere", „emocione seu alio iuris tiltulo subsistibili", „sub vexillo comitum ipsorum connumerari et exercituare volumus", „hoc tamen per expressum reservato", „servitiisque opprimantur". Dar asemenea expresii la începutul veacului XIV. sunt absolut neobişnuite, ele numai aceluia îi vin în codeiu, care, ca contele Kemény, a învăţat „Tripartitum"-ul lui Verbőczy şi „Iurisprudentia" lui Andrei Huszti (apărută la 1742).

A scăpat din vederea contelui Kemény şi mai vârtos a d-lui Opreanu aceea, că conform unei jalbe a Săcuilor din 1492., la Odorheiu numai renumitul voivod Ardelean Stefan Báthory şi eroul lui dela Câmpul pâinii au zidit castel între anii 1480—90 şi a constrâns locuitorii unor sate să presteze la acest castel (Geschichte des ungarischen Reiches und seiner Nebenländer III. Th. Halle 1801 pp. 41—7 v. Székely Oklevéltár I. 272—280 v. Századok 1889 p. 702) Delegaţii săcuilor discutau înaintea regelui, că zidirea unor asemenea casteluri până aci era la ei un lucru neobişnuit şi ne mai pomenit şi nu serveşte decât spre oprimarea nedreaptă a lor. Delegaţii regelui au recunoscut de drepte reclamaţiile lor şi în consecinţă regele (Vladislau II.) a concediat pe Stefan Báthory din postul de voivod al Ardealului şi pârcălab al Săcuilor.

Acestea luându-le în considerare putem constata şi aceea,

că Olafălăul a fost colonisat numai de Ştefan Báthory pe la 1480, pentru aceea se menţionează prima oară, în documente autentice, la 1566, iar privilegiile definitive le-a primit la 1618 şi încă pentru aceea, că pe seama regelui să construiască un mare herestrău. Deci numai de aci încolo, şi nu dela 1301 au fost datori să transporteze scânduri şi grinzi acolo, unde poruncea curtea domnească (Orbán Balázs „A Székelyföld leirása," I. pp. 72—73).

Din acestea e evident, că nu Săcuii au venit mai târziu în Scaunul Odorheiu, ci întors, după ce barem de 300 ani se aflau acolo Săcui, cu permisiunea şi încurajarea viteazului dar absolutistului voivod ardelean Ştefan Báthory au venit unele familii române pe teritoriul comunelor Szentegyházasfalu, Kápolnásfalu azi româneşt Vlahiţa, Capâlniţa şi acelea şi-au construit acolo primele case, firește numai de lemn. Ca o raritate într-un ţinut maghiar, s'a numit acest grup de case Olafălău. Dar românii colonizaţi aici au fost cu mult mai puţini, decât ca să se poată susţine în mijlocul Săcuilor. Deci murindu-le marii protectori, Ştefan Báthory şi Vartolomeiu Drágfy s'au retras de aici. E sigur, că la 1601 agenţii generalului Basta, cari făceau conscrierea, nu au mai găsit nici un om cu nume românesc în aceste două sate numite „Olafălău", deşi e un trist adevăr crunt, că Basta şi omenii lui nu favorizeau pe maghiari (Székely Oklevéltár v. V. p. 284).

Judecând după numele şi naţionalitatea lui Opreanu găsesc, că dlui e creştin. Primească deci avertismentul unui mare apostol al creştinătăţii al sf. Ioan: „fiilor, să nu credeţi pe tot duhul, ci să ispitiţi dhurile de sunt dela Dumnezeu: că mulţi proroci mincinoşi au ieşit în lume". Dacă va face aşa şi dacă, înainte de a construi o întreaga teorie mare asupra unei scrisori, va examina realitatea aceleia, atunci nu va cădea în cursa unuui falşificător. Să se elibereze de acum şi să citească despre contele Kemény cele ce scrie despre el acum decedatul Carol Tagányi în Századok pp. 49—56 din 1893.

Dacă nu o face şi nu se păzeşte de falşificători, atunci sau e credul sau nici nu doreşte să afle adevărul. Nici una nu-i va servi spre cinste, cel puţin noi maghiarii aşa judecăm.

Oradea-Mare, Februarie 1925.

„Cultele în România."

Sub titlu acesta a apărut la Lugoj o mică broşură. Aurorul e Dr. Nicolae Brînzeu canonic în Lugoj. In broşură găsim o aspră critică asupra politicei bisericeşti a României, mai bine zis a actualului guvern. Trebue să ne ocupăm de ea nu numai pentru aceea, că ea ne îndrumă atenţiunea asupra unui ram al chestiei minoritare: asupra minorităţii religionare, ci mai ales, pentrucă de data aceasta, critica vine din parte românească. Autorul însuş e român, dar tot odată bisercan la poziţie respectabilă, a cărui credinţă catolică, concepţie religioasă, o atinge dureros politica bisericească a actualului guvern, ce nu e alta, după afirmaţiile lui — decât continuarea politicei religioase a vechiului stat ortodox-confesional, de o religie. In prima parte a studiului său începe cu dispoziţiile generale referitoare la libertatea conştiinţei, ale Constituţiei. Citează articolii 5, 10 şi 23 din Constituţie. Primul asigură libertatea conştiinţei fără considerare la deosebire de limbă şi de religie, al doilea şterge orice drept bazat pe privilegii, al treilea e faimosul art. 23 care asigurând libertatea bisericilor, stabileşte totodată, că bisericile ort. şi gr. cat. sunt biserici româneşti şi prima — având în vedere că e religia marei majorităţi a Românilor — e biserică dominantă, până când biserica gr. cat. are întâietate faţă de celealalte biserici.

Altcum şi-au închipuit-o — gâudeşte autorul — bărbaţii de stat couducători ai României, înainte de unire. Tache Jonescu în şedinţa Camerii ţinută la 10. Junie 1917 în Jaşi, profesa în aceasta chestie punctul de vedere al „bisericii libere în statul liber." România între frontierele lărgite nu poate să rămână stat confesional, pentrucă creşterea teritorială va sparge exclusivismul creştinismului ortodox şi între marginile noului stat român vor căuta aşezare câteva milioane de cetăţeni de religie gr. cat., rom. cat. şi protestantă, cu cari va intra un nou spirit religios, care fără violarea cerinţelor vieţii de stat moderne, nu se poate neglija, nici nu e permis. Şi toate aceste bune propoziţii s'au dovedit zadarnice faţă de puterea tradiţiunei ortodoxe. Chiar atunci, când Constituţia României mari cu un gest nobil şterge orice privilegiu, aceeaş lege cu câţiva articoli mai la vale stabileşte un nou privilegiu; caracterul de dominantă al bisericii ortodoxe, pe când bisericii române gr. cat. i-se asigură întâietate faţă de celealalte biserici. Nu mult uşurează aceasta situaţie

interpretarea oficială, care explică noţiunea religiei dominante numai ca o realitate numerică bazată pe majoritatea covârşitoare a credincioşilor, pentrucă vieaţa reală pas de pas dă acestei realităţi curat numerice, un cuprins real, dacă nu după drept, dar în faptă.*

Aceasta inseamnă un regres faţă de trecut — constată autorul, pentrucă cercetătorul nepreocupat fără orice dificultate poate stabili inexactitatea afirmaţiei ortodoxe, că sub stăpânirea maghiară era invers, catolicismul dominant. In Ungaria catolicismul şi-a pierdut situaţia dominantă la 1848 şi după „recepţiunea" religiei mozaice la 1895. au pierit şi ultimele urme ale inegalităţii pe teren religios. Dacă la acestea mai observăm, că autorul toate aceste constatări le scoate din lucrarea d-lui Ioan A. Preda. «*Constituţia bisericii gr. or. române din Ungaria şi Transilvania*», putem zice, că o judecată mai nepreocupată asupra trecutului nici că se poate dori, căci d-l Preda însuş e român ardelean gr. or. — Dar are oare ortodoxia merite pe terenul desvoltării culturii naţionale, cari o fac vrednică de aceasta situaţie privilegiată? — întreabă autorul. Cine cunoaşte istoria Românilor şi ştie, că toate manifestaţiile de vieţă ale poporului român în ce strânsă legătură sunt cu religia, — acela poate judeca la valoarea reală efectul desastruos, cauzat evoluţiei culturale române de ortodoxie prin orientalismul ei cultural şi prin liturghia slavonă.

Poporul român, care prin atâtea fire ale originii sale e legat de Apus, sub influinţa ortodoxiei, veacuri intregi a fost nevoit să se închidă în faţa culturii apusene, ba avea să sufere, că nici în cultul divin să nu poată face uz de limba proprie, pentrucă aceea era timbrată de profană, nedemnă de a lăuda pe Dumnezeu. Istoria culturii şi literaturii române e chiemată să constate aceste fapte istorice şi chiar aceasta influinţă omorâtoare a Bizanţului a scris cele mai triste pagini ale culturii române, pe când orice mişcare a vieţii culturale în direcţie naţională este a se reduce la influinţele venite din Apus. Sub influinţa acestuia s'a făcut şi renaşterea română, în care poporul românesc desbrăcându-se de haina slavonă, cu care l-a dăruit ortodoxia veacuri dearândul, s'a ridicat din marele haos ca un

* Dar întâietatea asigurată de Constituţie bisericii gr. cat. faţă de celealalte, ce o motivează? Aici tâlcuitorii legii nu se pot referi nici măcar la majoritatea numerică a credincioşilor. *Redacţia.*

membru al marei familii latine. Iată cum se prezintă meritele ortodoxiei la lumina istoriei — arată autorul. Dacă la toate acestea adaogăm rolul ce l-au avut ierarhii români în Muntenia la 1848 sub ocupaţia rusească, mai târziu la unirea principatelor, pe urmă sub războiul mondial, nu ne vom mira, dacă citim, că d-l Vasile Stroescu scria în „Românul" din Arad: „Se zice, că Românii s'au conservat mulţumită legii lor. Nu, nu i adevărat! Asta-i o invenţie a popilor, ca să şi arete meritele..."

Pe lângă aceasta înfăţoşare a faptelor e cu atât mai frapantă situaţia de subordonare, la care a condamnat ortodoxia, biserica unită. Constituţia, ce-i drept, de dragul aparenţei, îi asigură o situaţie de favoare faţă de celealalte biserici. Viaţa practică a redus însă la valoarea sa adevărată, acesta favoare care şi de altfel repugnă într'un stat, care asigură egalitate tuturor bisericilor. Aceea, în ce îşi iea partea de întâietate biserica unită, e cel mult întâietatea la atacuri şi la suspicionări, pe cari să le sufere pentru catolicismul său, pe toate terenele: pe cel politic, cultural şi economic.

După expunerea critico — istorică, pătrunsă de un cald sentiment subiectiv, a principiilor fundamentale ale Constituţiei, autorul trece la viitoarele probleme politico-bisericeşti ale statului român.

Mari şi grave chestii stau aici deschise şi aşteaptă rezolvire, căci nu e vorba de chestii mai mici ca: reglementarea exerciţiului religiunii, a relaţiei dintre Biserică şi stat, la biserica catolică deosebit Concordatul, chestia patronatelor şi aranjarea altor chestii, cu deosebire acelea ale dreptului de proprietate. La aranjarea în spiritul vremii a tuturor acestor chestii e nevoie de un spirit mai liberal decât acela, care azi stăpâneşte opinia publică a ţării. Spiritul ortodox tradiţionalist, care a fost în stare să-şi introducă prerogativele tardive chiar şi în Constituţie — îşi aruncă umbra şi asupra chestii lor viitoarei politici bisericeşti. Cu amărăciune observă aici autorul, că ortodocşii în credinţa, că în România mare numai ei se pot simţi acasă, mişcă de acum toate pietrile, ca înainte să câştige pe partea lor indrumarea factorilor legislativi... ai ţării. Aceste tendinţe au luat şi forma unor organizaţii şi agitaţii politice şi sociale. Congresul biblic al preoţilor gr. or. ţinut la Sibiu a fost pe faţă o declarare de războiu împotriva bisericii române unite, iar în adunarea de astă toamnă a Societaţti „Andreiu Şaguna" s'au emis glasuri

războiuice în interesul asigurarii prerogativelor bisericii ortodoxe. Aici s'a nascut şi „Apelul" adresat publicităţii, care prin pretenţiile sale cuprinse în puncte, prin enunţiaţiunile categorice şi prin tonul îndrăzneţ, lasă destul de nedeghizat a se întrezări intenţiunile agresive ale ortodoxiei. Aşa stând lucrul, cu legitimă îngrijorare se pune întrebarea: nu va duce aceasta la luptă culturală? Poate chiar aceasta neînfrânată agitaţie politică şi socială a dat autorului ideea, de a sări întru apărarea catolicismului atăcat!

Cu metoda politico istorică trece autorul peste probleme cunoscute, cari au servit în trecut ca puncte de frecare în relaţia dintre biserică şi stat, cu deosebire între cea mai organizată putere bisericească: biserica catolică. Expunerile sale de drept şi de istorie bisericească şi observările politice, concluziile lui opuse concepţiei ortodoxe, câteodată pasionate chiar, îl duc la rezultatul, că în România, având în vedere trecerea ca prin salt dela trecut la prezent, dar mai vârtos chestia minoritară naţională, deocamdată a se gândi la soluţia cea mai ideală „biserica liberă în statul liber", încă nu e actual. Pentru statul român încă nu poate fi indiferent, ce se întâmplă în sinul bisericilor minoritare şi din punctul de vedere al raţiunii de stat cere cuvânt la chestia complinirei scaunelor arhiereeşti, ce rămân vacante. Aceasta situaţie a ridicat chestia concordatului. Un simplu şi firesc mijloc diplomatic e acesta, care prin modul neted al contactului internaţional îi face posibil statului să atingă probleme, cari altfel nu s'ar putea atinge numai prin violare libertăţii bisericii, prin neglijarea acestui important principiu de drept constituţional. Şi totuş opinia publică saturată de tradiţii învechite, în sensul adevărat al cuvântului se născocoreşte la auzul concordatului. Se accentuiază pe faţă, că concordatul dă posibilitate puterii eclesiastice să se amestece în trebile interne ale ţării, fiind chestia bisericii catolice din România curat chestie internă. Firește, e chestie internă, replică autorul — dar trebue adăogat, că internă bisericească, de care nu se poate atinge statul fără violarea libertăţii bisericii şi a liniştii sufleteşti a credincioşilor. Şi dacă totuş trebue să se atingă de ea, întrucât o cer rezoane de stat, nu e un mijloc mai firesc şi mai cu rost concordatul, decât „placetul regal", vrednic de evul mediu, ori chiar forţa bruta? Unde e aici raţiunea de Stat şi oare nu chiar consideraţii patriotice bine pricepute indreptăţesc tendinţa

spre încheierea concordatului? Sunt vorbe goale, că concordatul ar fi violarea suveranității statului și tocmai așa e o calomnie, că catolicismul ar alimenta tendințele antinaționale. Cea mai frumoasă și mai convingătoare combatere a acestei teze a servit-o însuș poporul român unit, pentrucă prin catolicismul acestuia s'au deschis înaintea tinerimii institutele culturale apusene și spiritul adus de tinerimea română de acolo în patrie, nu numai că nu a fost antinațional, ci dimpotrivă, din el a răsărit conștiința solidarității latine.

Pe urmă autorul polemizează cu „Apelul" dela Oradea asupra dreptului de proprietate al bisericii catolice, asupra exproprierilor, asupra drepturilor patronale, asupra reglementării trecerilor religionare. Situația lui aici e ușoară, pentrucă concepția lui — având în vedere situația minoritară — izvorește din cel mai curat idealism. Un simptom firesc e acesta, pentrucă în actuală structură a societății, partea mai slabă are nevoie de liberalism și corăspunde numai spiritului vremii, ceeace vedem, că autorii „Apelului" simțindu-se la putere, caută să-și creieze o situație de drept în conformitate cu aceasta situație faptică. E clar și aceea, că în aceasta tendință a lor nu vor fi cu considerare la nu știu ce consecvență logică, ceeace — precum o arată autorul — îi aduce apoi în conflict și cu propriul lor drept bisericesc. „Apelul" e un pamflet politic emis cu scopuri politice, care folosindu-se de dispoziția favorabilă, aruncă cu predilecție câte o lozincă populară inaintea masselor. Una dintre aceste lozinci populare e azi și ortodoxia. Popularitatea ei primește gravitate socială prin puterea morală a ideei naționale, pentrucă de fapt azi așa stăm, că ortodoxia e așa zicând încarnațiunea celei mai radicale concepții naționale române. E posibil, că cu considerare la faptele istorice expuse de autor în lucrarea sa, aceasta prezentare u situației nu acopere adevărată proporție a forțelor, pe cari le prezintă factorii morali ai ideei naționale române. Oricum însе, stăm în fața unui simptom social foarte instructiv, care câștigă importanță prin nota discordantă, că se poate afirma și în contul ideei naționale. Nici nu putem zice, că ar fi ceva străin de vremile noastre, doar în viața socială a popoarelor de azi destul de des întâlnim asemenea simptoame. Se manifestă aceasta în Iugoslavia în contrastul aproape neimpăcat dintre poporul sârb și croat, mai ales pe teren cultural, iar în Rusinsco e cunoscut sub numele de

agitaţie pravoslavnică, cu o tendinţă politică făţiş panslavă. În toate simptoamele acestea se reoglindeşte lumina unor vremi trecute şi ele dovedesc, că ideea religioasă, pe lângă toată forţa ideei naţionale, e în stare să producă desbinări în popor. Şi istoria e martoră, de câte nedreptăţi nu e capabil cel mai tare, în luptă cu cel mai slab! „Cultele în România" e o temeinică expunere în aceasta privinţă, cuprinzând o serie de fapte regretabile, pe cari nu le reclamăm noi, minorităţile naţionale, ci un român, din a cărui inimă nu vorbeşte decât dragostea de neam şi iubirea adevărului. —rom.

Un politician maghiar pentru minoritatea română din Rusinsco.

Conform unei interpelări a deputatului de Rusinsco Dr. Andrei Korláth, făcută în parlamentul din Praga, în plasa Terešva, cele mai noui date statistice arată 21 1/2% populaţie română. Cu toate acestea autorităţile cehoslovace continuau să refuze jalbele populaţiei române făcute în limba română, va să zică nu permiteau folosirea oficială a limbii minoritare române. Deputatul Dr. A. Korláth în interpelarea amintită a pretins acordarea dreptului cuvenit minorităţii române de a-şi putea întrebuinţa limba sa, mai departe emiterea regulamentului de aplicare a legii referitoare la uzul limbilor.

La aceasta interpelare guvernul a dat răspunsul de mai jos, în care partea cea mai interesantă e în orice caz aceea, care se refere la emiterea ordinului în chestia limbilor. Anume acest ordin „e în pregătire" abia de cinci ani şi jumătate. Incolo răspunsul e următorul:

„Districl judecătoresc, în care barem 20% cetăţeni ar ţine de naţionalitatea română, conform datelor oficiale ale numărătoarei din 1921 nu există pe teritorul republicei Cehoslovace, deci în privinţa aceasta nu se pot împlini condiţiile §. 2 din legea asupra limbilor. Părerea interpelatorului, că districtul Terešva ar fi a se considera de atare, e greşită. Districtul politic Terešva face parte din teritorul judecătoriei de Tiacevo, care abia are 13·06% populaţie română. Prin urmare Ministerul Ju-

ştiţiei în Nr. 39 al Monitorului d. 7 Mai 1923 sub Nr. 193 nu a putut prezinta Terešva ca district judecătoresc cu minoritatea română. Nici chiar în plasa politică Terešva numărul Românilor nu ajunge la 20% din populaţie. Comunele arătate în interpelare ţin parte de districtul judecătoresc Tiacevo, parte de Rahovo. Judecătoria de Rahovo nu număra decât foarte puţini români. Ca să se uşureze contactul cu părţile române, şi ca aceştia din cauza necunoştinţei limbii să nu aibă nici un desavantaj, la fiecare oficiu al districtului Terešva e împărţit barem câte un funcţionar, care cunoaşte limba română şi o întrebuinţează bucuros la contactul cu părţile române; astfel şi la oficiul de jupan în drept, dela Velke Sevljuse, se tratează cu Românii, în caz de nevoie, în limba lor maternă.

Regulamentul de aplicare a legii asupra limbilor e în pregătire."

Director şi redactor răspunzător: dr. Elemér Jakabffy.
Tipărit: Husvéth şi Hoffer, Lugoj.